

شناخت مسلمانان از دین بودایی: بررسی متون اولیه اسلامی و شواهدی از دوره پیش از اسلام

محمد رضا عدلی*

چکیده

در مکتوبات اولیه اسلامی، توصیف دقیق و روشنی از اندیشه‌ها و تعالیم بودایی ارائه نشده و غالب سخنان، بسیار کلی و ناقص است. در بیشتر منابع، باورها و اعمالی به بودائیان نسبت داده میشود که یا اساساً نادرست است و یا اصلاً اختصاص به بودائیان ندارد و سایر سنن هندی نیز بدانها پایبندند. برای یافتن علت این امر، باید به دوره پیش از اسلام رجوع کرد و گسترش دین بودایی را در مناطقی که بعدها در زمره سرزمینهای اسلامی قرار گرفتند، بررسی نمود. بنظر میرسد که آشنایی ناقص با تعالیم بودایی اختصاص به دوره اسلامی ندارد، بلکه دست‌کم در نواحی غربی و مرکزی ایران پیش از اسلام نیز اوضاع اینگونه بوده است. اما در نواحی شرقی ایران و در مسیر جاده ابریشم، مراکز بودایی مهمی وجود داشته است. با این حال، پس از ظهور اسلام، صومعه‌های بودایی این مناطق نیز بتدریج ویران شد و جز خاطره‌ی مبهم چیزی از آنها باقی

۱۰۱

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی؛ Moh_adli@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۴/۸/۲۴ تاریخ تأیید: ۹۴/۱۲/۴

نمانده است. از اینرو، زمانی که تاریخ‌نگاران اسلامی میخواستند از دین بودایی سخن بگویند، به منبع موثقی دسترسی نداشتند. نوشتار حاضر در پی روشن‌سازی زمینه‌های مذکور می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: دین بودایی، اسلام، تاریخ‌نگاری اسلامی، سمنیه، بوداسف، صابئین، ایران باستان

* * *

مقدمه

دین بودایی از سده پنجم قبل از میلاد در سرزمین هند ظهور یافت و ادبیات دینی بودایی، نخست به زبان پالی و بعد به زبانهای سنسکریت، چینی، ژاپنی، تبتی، خنتی، سغدی و ... در گستره جغرافیایی وسیعی انتشار یافت؛ تا حدی که در میان ادیان جهان، چنین ادبیات گسترده‌یی بی‌نظیر است. اما برغم این گسترش، دین بودایی ناگهان چنان از هند و نواحی اطراف آن رخ برتافت که زمانی که ابوریحان بیرونی (ف. ۴۲۷ ه. ق.) قصد آن داشت تا درباره آن به مطالعه بپردازد، منبع بودایی موثقی نیافت. در واقع، دین بودایی از چندین قرن پیش از آن در سرزمینهای شرقی‌تر و کشورهای خاور دور مأوا گرفته بود. برای مطالعه دانسته‌های مسلمانان درباره دین بودایی، بررسی ظهور و افول این دین در این مناطق ضروری است. از اینرو، در نوشتار حاضر نخست تاریخچه مختصری در اینباره ارائه میشود و سپس منابع اولیه اسلامی مورد بررسی می‌گیرد.

دین بودایی در ایران پیش از اسلام

بدرستی دانسته نیست که دین بودایی چگونه و در چه زمانی در نواحی شرقی ایران گسترش یافت. در منابع اسلامی از ظهور بوداسف در زمان تهمورث، پادشاه سلسله اساطیری پیشدادیان، سخن رفته و گفته شده که دین او در همان زمان در ایران رواج یافت.^(۱) از سوی دیگر، در متون اولیه بودایی نیز از دو تن از شاگردان بودا یاد شده که بازرگانانی بلخی بودند و گفته شده که دین بودایی را برای نخستین بار آنها در بیرون از هند رواج دادند^(۲)، این روایت نیز زمان ورود دین بودایی به شرق ایران (بلخ) را تا عصر بودا به عقب میبرد. هر دو روایت بر قدمت دین بودایی

